

לשטוח את מועקות ליבו, את אותו כאוס הממלא את נשמתו, את תיאורי אותם ניגודים שהוליוו לקראת קיצו. אותה תשוקה לאהבה לא מצאויות הנובעת מתוך בדידותו, למרות היותו אחד מתוך תמונה קבוצתית של דור ראשון. דור שהוא מנוכר ממו.

קדרתו, בדידותו, מכאובי נפשו, עולמו הרוחני הנתון במאבק עם עולמו הגופני, מוליכים את יצחק יפה אל הפיתרון שי בלחיצה על ההדק, תוך שהוא מותיר בעקבותיו יומן מרתק, המתאר עולם רוחני, אשר לעיתים לא ייאמן שהוא אכן נכתב, יומן הכתוב בעט רהטה, עם יכולת תיאור מעולה. מה הם החיים? הוא ספר רגיש, המבטא את יגון הבדידות באותה תקופה „הירואית“. והו יומן שהוא בבחינת יצירה ספרותית לכל דבר, יצירה המומלצת לקורא בן-זמננו, שניקט עצמו מהשורשים של הווייתנו פה בארץ, גם הנספח של התיכ- תובת בין עדה שרתוק (גולומב) ר יונה גרינשפון (בני-יעקוב) בדבר התאבדותו של יצחק יפה, משלים את הדמות והאבידה שהיתה בהתאבדותו. יעקב שרת צירף לספר הערות קפדניות, המפר- טות לקורא בן-זמננו, אשר אינו אומן על בני אותו דור, את שמות האנשים ומקומם בחברה הארצישראלית מאוחר יותר. מה הם החיים? הוא ספר מומלץ ביותר ל- קריאה.

מחקר

זרם העובדים

מנחם בן-גוריון*
ההיסטוריה ציונות לחיות עם הערבים

אחד מפניני מחרוזת העשייה החלוצית בארץ-ישראל היה זרם העובדים בחינוך. אותה מערכת של בתי-ספר מיוחדים, חד- שניים, המחנכים לערכים, שכוננו בחיי- חינוך, באחד משינוינותיו החליט ראש- הממשלה הראשון של ישראל, דויד בן- גוריון, לבטל את זרם העובדים, למחוק את ערכיו ולהטמיע אותם במערכת הלימודים הממלכתיים — כאשר המבצע היה שר החינוך-התרבות דאן זלמן („זיאמה“) ארן, שהמציא לצורך זה גם את מילת הקסם החלולה „תודעה יהודית“ כתהליך.

השנה ראה-אור סיפורו של „שימועון רשף“ זרם העובדים בחינוך — מטרותיה ותולדותיה של תנועה חינוכית בשנים תרפ"א—תרצ"ט. זהו מחקר מעמיק, הברי- חן את ערש מערכת החינוך ההסתדרותי, במהפכה היהודית שעברה על יהודי הגולה והביאה קומץ מהם לארץ-ישראל, במטרה לייסד חברה חדשנית, בעלת ערכים שוויו- ניים, חינוך להגשמה עצמית וליגיע כפיים — כל אותם ערכים שהחברה הישראלית, נכון לעכשיו, מחקה מהלכסיקון. זרם הי- עובדים נועד להיות חינוך לערכים במיס- גרת לא דתית, תוך שמירה על אוטונומיה אידיאולוגית מהרוחות האחרות שגשבו כבר באותה עת בחברה הארצישראלית. זרם העובדים נועד לספק לתנועת העבודה את עתודות כוח-האדם, עתודות של דור הבנים דור הנכדים.

בסיפור מביא שימועון רשף את תיאור חיפושי הדרך שהוליכו לקראת ייסודו של זרם העובדים, שהתחיל בייסוד בית-החיו- נך "ע"ש א' ד' גורדון בתל-אביב (הקיים עד עצם היום הזה, כשהוא מרוקן מהתוכן שמיסדיו מילאו אותו, וחלק ממוריו אף מטפחים לחזרה-בתשובה והלוחץ תודעה יהודית). בית-החינוך פתח את שעריו ב"חשוון תרפ"ד, כבית-החינוך והברית ילדים, המופעל בסולם ערכים שונה מזה של בתי- הספר האחרים שפעלו עד אז בארץ. מבין תלמידיו הראשונים של בית-החינוך לילדי עובדים כמעט מאוחר יותר צמחה הפלמ"ח, דמויות כיצחק רבין, חיים גורי ועוד רבים אחרים.

במקביל מביא רשף את תיאור התפת- חותו של בית-הספר הקיבוצי כחברת ילדים, שונה מזו העירונית, אם כי מתחנת פחות או יותר לאותם הערכים. הספר מביא את מיכלול הוויכוחים האידיאולוגיים שהנחו את מתווי דרך החינוך הפועלי בארץ במשך אותן שנים, בחינת הפדגוגיה

* שמעון רשף — זרם העובדים בחינוך — מקורותיה ותולדותיה של תנועה חינוכית בשנים תרפ"א—תרצ"ט; הוצאת אונבר- סיטה תל-אביב והוצאת הקיבוץ המאוחד; 496 עמודים (כריכה קשה).

של מוסדות אלה, תוך ניסיון לפענח את הזוויות הפוליטיות של הנהגת ארץ-ישראל העובדת באותן שנים בעיצוב דרכו של דור הבנים, דור ההמשך, רשף גם בוחן את העמדות השונות של המפלגות הפוע- ליות בדבר אופני הגשמת אותו חינוך אידיאולוגי-פועלי.

לקראת בן-זמננו יש בורם העובדים בחינוך משום תיזכורת מדימה מן העבר, בדבר התפקיד החשוב שהיה לחינוך בעיני הפוליטיקאים של ארץ-ישראל-העובדת. הוויכוחים למיניהם, הבחינה של נושאי חינוך ולימוד ובעיקר — מקום החינוך, שנחשב באותה עת חשוב לא פחות מאשר עליה, ביטחון והתיישבות, מעידים על הדור ההולך ומתמעט, וכמו מאשימים באצבע זהה אל עבר הרדידות הטכנולוגית של מישרד-החינוך בימים אלה, מישרד, של- ראשונה ניצב בראשו שר דתי, המעקף על כל שאריות הערכים, שזרם העובדים הטיב במערכת החינוך הארצישראלית. ספר זה הוא הספר נוסף בלתי שהיתה ואינה עוד, ארץ שהשחיתו.

עיון

מאבק

בימים אלה, כאשר טנקי מרכבה של צה"ל ניצבים במילכוד לבנון וקניהו כמו מתעקלים בסימן-שאלה ומקשים בעזרת פגזיהם את התישלה: עד לאן תרחיק ישראל כדי לפתור את מעגל הקסם הציוני פלסטיני, המקין את דמם של בני שני העמים, בא סיפורו של „שמואל דותן, המאבק על ארץ ישראל“, ומתמודד עם

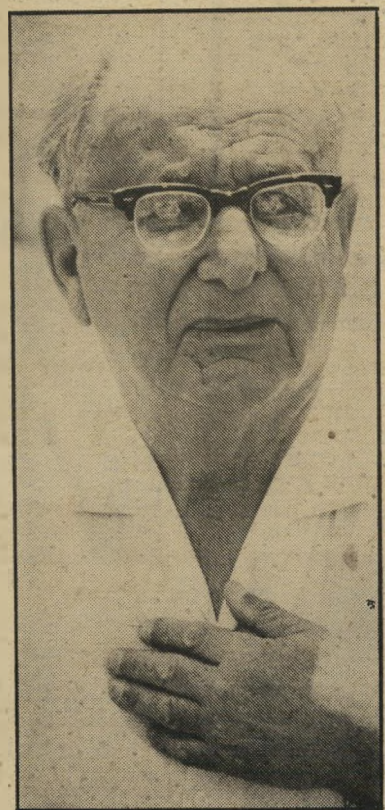
* בן-גוריון עם כופייה לראשו בחוות סגורה.
* שמואל דותן — המאבק על ארץ ישראל; הוצאת מישרד-תיבותיון — מער- כות; 452 עמודים (כריכה קשה).

המאבק לעיצוב עתידה המדיני של ארץ- ישראל אחרי אישור המנדט הבריטי. סיפורו של דותן מתבסס בחלקו על מיסמכים מתוך ארכיונים בריטיים, שגם תחו לעיון רק בשנים האחרונות, כך שיש חיידוש רב בעובדות כפי שמתארן המחבר. זהו ניסיון להביא כרונולוגיה של ההת- מודדות והמאבק על חלוקת הארץ בין שני העמים היושבים בה, כרונולוגיה העושה מאמצים להישאר קרובה לעובדות ולהת- רחק מסנטימנטים, כמקובל בספרים אחרים העוסקים בנושא זה.

שמואל דותן פותח את הכרונולוגיה שלו בסוף שנת 1927, תוך שהוא מוליך לתוכנם של מאורעות 1929 והניסיון הבריטי לעצב מדיניות לטווח ארוך. הוא מתמודד בנושא ארץ אחת — שני עמים, תוך הבאת פרק רחב להשקפותיה של ברית שלום ואמונתו של השמאל הסוציאליסטי היהודי באפשרות של הקמת חברה דו-לאומית בארץ. דותן פורש ביריעה רחבה את רעיון הקנטונוציה של זיקבור יעקובסון והפרכתה לנשק בידי הערבים.

בחלק השני של הספר, הדרך אל מדיניות הכוח (1935—1939), בוחן דותן את תהליך שינויה של הארץ מבחינה כלכלית, והת- ריכותו המיספרית של הישוב היהודי — מצב המוליך את תושביה הערביים של הארץ להתקומם נגד תהליך שמיטת עמדר תיהם. כאן בא המחבר ופורש את יריעת התפתחותו של רעיון חלוקתה של הארץ בין שני העמים היושבים בה, וחלקם הרב של האנגלים בהתפסה הערבית, בכוב ובאיראית המצב האמיתי.

החלק השלישי, המתחיל בתקופת מיל- חמת-העולם השניה, בוחן את תהליך של התקרבות יהודית-ערבית בימי המלחמה העולמית והמהלכים הממשיכים להוליך לקראת תוכנית פיתרון דו-לאומית. בחלק

מיישב גבתי
נשק חתח תפוזים

זה יגנה התייחסות (בפרק 11) לארץ העבריים, למשבר שפילג את התנועה הי- רוויזיוניסטית, והביא לרעיון לחיי וגורויה הכנעניים. הפרק האחרון, פלסטין או ארץ- ישראל — שלב הכרעה מתאר את המהל- כיס שהובילו לקראת מלחמת 1948.

גיבורו של המאבק על ארץ-ישראל הוא דויד בן-גוריון. התקופה המתוארת בי- ספר היא תקופת עלייתו והתבססותו בראש הישוב היהודי בארץ. עוד קודם לפרק הראשון, מביא דותן ציטוט מבו גוריון, האומר: „ההיסטוריה ציונית לנו לחיות יחד עם הערבים, וכיחסם הישטי- ריים אף הונאה.“ מהלכיו של בן-גוריון, תוך הקפדה על ריאלי-פוליטיק לאורך כל שנות המנדט הבריטי, ומאמציו הבלתי- נלאים להקמת מדינה בכל מזריר.

סיפורו של שמואל דותן, הוא ספר רחב- יריעה המספל ביחסים בין יהודים, ערבים ובריטים, תוך שהוא מבחיר את התוכניות השונות שתוכננו לפיתרון הבעייה של ארץ-ישראל במהלך התקופה האמורה — פיתרונות של פדרציות, קונפדרציות, קאנר- טונים ועוד נושאים מרתקים, שהמחבר משבצם בעובדות לא ידועות בחלקו ומרתקות.

יחד עם זאת, סובל הספר מראייה חד- מימדית של בעיית העם השני בארץ, הפלסטינים, לעומת הראייה התלת-מימדית של הצגת בעיותיו של הישוב היהודי בארץ. למרות זאת, מומלץ הספר לקריאה.

תולדות

חלק ב'

חיים גבתי, מי שימש במשך שנים רבות שר-החקלאות בממשלות מפא"י וה- מערך, פירסם באחרונה, בשני חלקים, את סיפורו מאה שנות התיישבות * ובו ניסיון לתאר את יישובה של הארץ. בחלק הראי- שון של סיפורו אין גבתי מחדש דבר, אלא מביא סקירה מקיפה של סיפור ההתיישבות עד קום המדינה.

סיפורו נפתח בחיבת ציון, דרך ייסוד המושבות, העליה השניה, ייסוד השומר, יחסה של ההסתדרות הציונית להתיישבות בארץ, ימי מלחמת העולם הראשונה, העליה השלישית, פרשת תל-חי, ייסוד גודוד העבודה, הפילוג בגודוד העבודה, העליה הרביעית, כניסת ההון הפרטי להתי- יישבות, שיקלול הטכנולוגיה החקלאית, הקמת מערכת המוסדות העצמאיים של התיישבות העובדת (תנובה, המשביר ובנק הפועלים), העליה החמישית, התיישבות האלף, חומה ומינדל, פיתוח המשק המעור- רב, ימי מלחמת-העולם השניה והמאבק על העליה וההתיישבות בימי המאבק והמרי.

חלק ב' (כרך שני) של מאת שנות התי- יישבות, מתחיל בתקופה של עשייה, שבה היה גבתי עצמו בין מגוועיה של התקופה, כאיש יישוב (כמנכ"ל מישרד-החקלאות ואחר-כך שר-החקלאות) לצידם של לוי אשיכול ופנחס ספיר. בחלק ב' מובא סיפורו של תהליך הפרכתה של ישראל למעצמה חקלאית, סיפורי ימי העליה הגדו- לה שאחרי מלחמת-השיחרור, הקמת מושב- בי העולים, ייסוד הנחל, התיכונן האיוורי, תיכונן המים, מיפעלות שימור הקרקע, הכשרת קרקע וייצור, מימון החקלאות, פיתוח הכפר הערבי והתעצמות המוסדות הכלכליים של התיישבות והחקלאות.

בהמשך מביא גבתי את חקיקת חוקי המים וחוק מקרקעי-ישראל, פיתוח הייצוא החקלאי, הקמת מערכת המיפעלים האיו- ריים של היישובים, סיפור ההתיישבות מעבר לקו הירוק, התייעוש בתנועה ההתי- יישבותית והסיוע למדינות מתפתחות. ב' חלק ב' של מאה שנות התיישבות מובא תמצית ביססה הכלכלי החקלאי של המדינה עד לתום שילטון המערך.

בפרק המסכם, אחרית דבר, מתעלם גבתי מתהליך שקיעתה של התיישבות מאו- עלית הליכוד לשילטון, תוך מאמץ בלתי- נלאה לפירורה של תשתית תנועת המוש- בים, וניסיונות (שטרם הצליחו) לפגוע בתנועה הקיבוצית. גבתי מתעלם מארבע שנות שילטונו של אריאל שרון כשר- חקלאות הנזקים שתקופה זו הביאה על החקלאות כולה, שתוצאותיהם מביאים סיי- מנים המעידים על האפשרות שהחקלאות תמשיך להידרדר ותיעלם בהדרגה מהנוף הכלכלי של מדינה, שגילחה כי יותר כדאי לייצר ולייצא נשק מאשר תפוזים, עגבניות ופרחי-נוי.

יש במאה שנות התיישבות סיפור של הפלא, העומד להסתיים מן הסתם. פלא של יהודים שהאמינו במלאכת-כפייהם, ועלו ארצה במטרה לחיות מיגיע כפיהם.

* חיים גבתי — מאה שנות התיישבות; שני חלקים; הוצאת הקיבוץ המאוחד; 368 + 368 עמודים (כריכה רכה).